

1954 – Vigo (Galicië, Spanje) – Op zoek naar de Spaanse vloot van 1702, gedeeltelijk gezonken, verbrand en gekaapt door de Engels-Nederlandse vloot. De opblaasbare kajak, het eerste 'ondersteuningsvaartuig' van de eerste 'Sténuit expeditie', met de duiker en wetenschapper Jacques Theodor.

1958 – Tijdens de tweede expeditie naar Vigo kregen we steun van het Amerikaanse duikteam van John Potter (Robert Sténuit is tweede van links).

1958 – Tweede duikexpeditie naar Vigo.

1967-1969 – Noord-Ierland. Wrak van de Girona, een galeischip van de Spaanse armada van 1588, gezonken aan de noordkust van Ulster. Eén van de vele gouden kettingen gevonden op de Girona site.

Duikpioneer Robert Sténuit

De eerste saturatieduiker

Wie was de allereerste saturatieduiker? Jawel, de Brusselaar Robert Sténuit!

Als we op zoek gaan naar pioniers in de duikwereld, weze het wetenschappers, uitvinders of mensen die grenzen verlegden, hebben we de neiging die in het buitenland te zoeken. Daarbij vergeten we dat België ook een aantal wereldberoemde duikerenhousiastelingen rijk is. Ken jij er een paar? Juist. Als ik aan dit artikel de titel 'Een interview met Robert Sténuit' verbonden had, zou je je waarschijnlijk afgevraagd hebben wie deze man is en vanwaar hij afkomstig is? Misschien was je niet eens begonnen met het lezen van dit artikel. Gelukkig deed je dat wel.

Saturatieduiken is een bijzondere vorm van beroepsduiken waarbij de decompressie niet aan het einde van iedere duik uitgevoerd wordt, maar pas na een langere periode. Gedurende deze lange periode wordt de duiker, als hij niet op diepte in het water is, in een compressiekamer 'op druk' gehouden om te voorkomen dat het in het lichaam opgeloste gas belletjes gaat vormen.

Binnen het offshoreduiken, waarbij op grote dieptes gewerkt wordt, is het saturatieduiken een veel gebruikte methode. Er moet na iedere diepe duik immers niet gewacht worden om de duiker op te halen en naar de volgende plaats te varen. De duiker stapt op diepte in een droge duikklok onder druk en kan onmiddellijk naar het veilige scheepsdek getakeld worden. Aan boord stapt de duiker over in een comfortabelere habitat en kan het schip naar een andere plaats varen. Daar aangekomen, kunnen de werken direct beginnen. Naast het verhogen van de veiligheid is het ook economischer en kan er op grotere dieptes langer gewerkt worden. Deze techniek heeft dan ook een ware revolutie in de duikindustrie teweeggebracht. De eerste saturatieduiker heeft dus echt de geschiedenis geschreven.

Ik wist al een tijdje van het bestaan van Robert Sténuit af. Ik had over hem gehoord en na een paar weken zoeken, kon ik een tweedehands exemplaar van het boek 'The Deepest Days' op de kop tikken. In een mum van tijd had ik het boek verslonden en kreeg de gedachte om deze Belg te interviewen vorm. Maar de persoon was moeilijk te vinden. Ieder spoor dat ik volgde, leidde tot niets.

Tijdens een conferentie kreeg ik eerder toevallig zijn gegevens in handen en snel daarna was het contact, via zijn dochter, gelegd. Het interview belooft echter een uitdaging te worden. Robert wordt in 2023 90 jaar en bij deze hoge leeftijd horen een paar kwaaltjes. Zo hoort hij, niet onverwacht voor een fervente duiker, slecht en is zijn geheugen niet meer optimaal. Het interview zal in het Frans verlopen waarbij ik de vragen moet neerschrijven. Gelukkig belooft zijn dochter, Marie-Eve, het gesprek te mediëren.

Foto's (d): Robert Sténuit / GRASP

Als ik na een rit door onze hoofdstad op de plaats van afspraak kom, bevind ik me voor een eenvoudig appartementsgebouw. Niet het statig huis dat ik hem mentaal had toegewezen. Terwijl de dochter een kop thee voor me klaarmaakt, legt ze haar vader het doel van mijn aanwezigheid uit. Gedreven door nieuwsgierigheid loop ik door de woonkamer die eerder een verzamelplaats van stapels boeken en documenten is. Als ik mensen bezoek, bekijk ik steeds hun bibliotheek – een observatie die sinds de introductie van e-boeken weinig bruikbare info oplevert – om me een idee te vormen van de lokale interesse. Deze kamer schreeuwt de interesse voor onderwaterarcheologie uit. Het is een plaats waar ik zonder het te beseffen dagen zou kunnen doorbrengen. Ik zal me echter moeten concentreren op de unieke kans en de tijd die ik vanavond krijg.

Het hieronder neergeschreven interview is een weerspiegeling van het moeizaam gesprek tussen een bescheiden man, een enthousiaste journalist en een geduldige mediator.

het interview

Hippocampus: Ik ken je van het boek 'De diepste dagen', maar na het lezen van je biografie weet ik dat dit een beperkt beeld van jouw prestaties weergeeft. Ik vrees dat de meeste Belgische sportduikers totaal geen idee hebben van wie je bent. Kun je ons vertellen waarom ze je zouden moeten kennen?

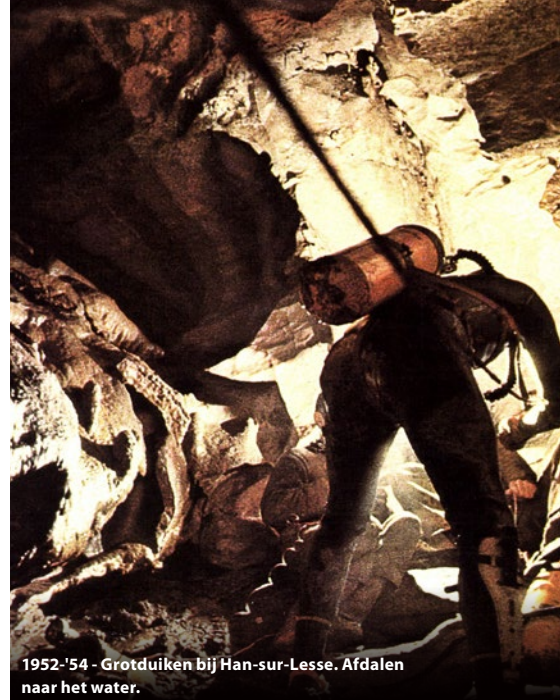
Robert Sténuit: Ik heb bijna twintig boeken en een 150-tal artikels geschreven. Ik heb eveneens meegewerkt aan talrijke tv-programma's voor de BBC, voor ARTE en/of voor verschillende buitenlandse televisiestations. Sommige van deze reportages handelden over mijn opgravingen, andere over de geschiedenis van het duiken.

In de periode van 1977 tot 87 heb ik een exacte replica van het "duikvat" van de Engelse uitvinder John Lethbridge uit 1715 gebouwd. Hiermee toonde ik de efficiënte werking van het vat en van Lethbridge's gereedschap in reële duikomstandigheden. Ik heb ook met een authentiek exemplaar van een Rouquayrol-Denayrouze ontspanner uit 1864-65, de eerste moderne scuba-uitrusting, gedoken. Deze test bewees dat de ontspanner wel degelijk werkte.

Het verwondert me niet dat weinig mensen me kennen, ik voel me immers niet thuis in de belangstelling en heb dus weinig inspanning gestoken in publiciteit. Als ik al enige bekendheid heb, dan is dat dankzij de inspanning van andere mensen.

Hippo: Wat is de bron van je passie voor het duiken? Waarom ben je begonnen met duiken?

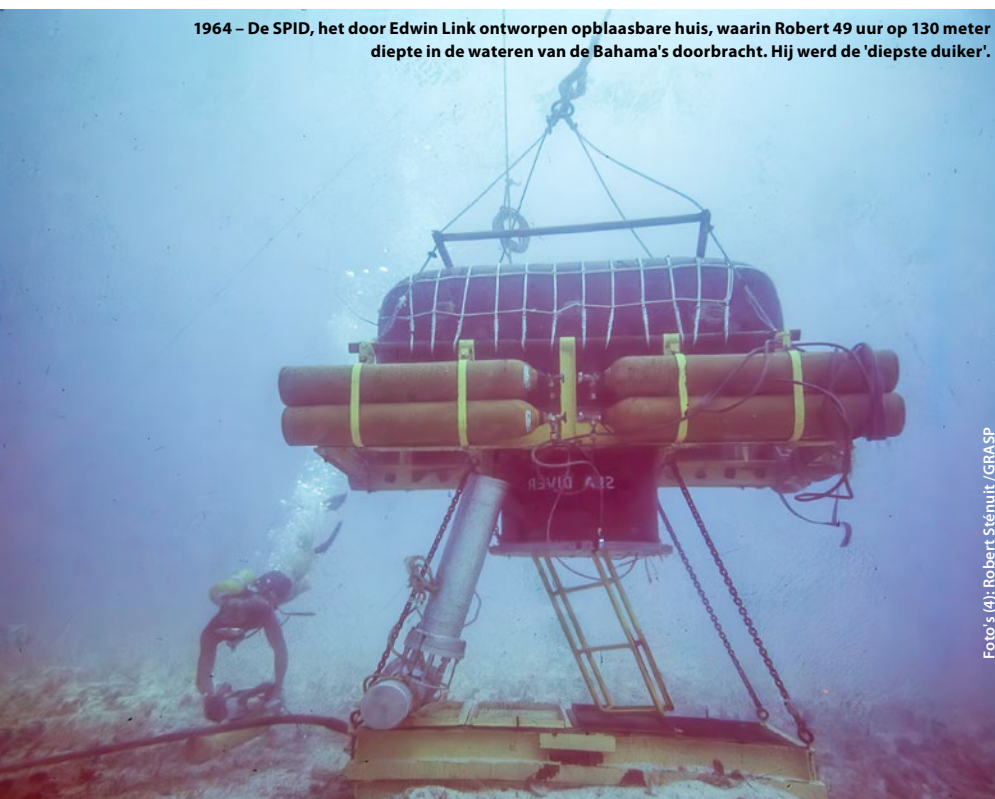
Robert Sténuit: In 1953 begon ik als avontuurlijke jonge man met enkele vrienden de grotten in de omgeving van Han-sur-Lesse te verkennen. Algauw werden we gestopt door delen die ondergelopen waren. De

1952-'54 - Grotduiken bij Han-sur-Lesse. Afdalen naar het water.

1952-'54 - Grotduiken bij Han-sur-Lesse. De afspraken van de signalen via het touw nog even overlopen.

1964 - De SPID, het door Edwin Link ontworpen opblaasbare huis, waarin Robert 49 uur op 130 meter diepte in de wateren van de Bahama's doorbracht. Hij werd de 'diepste duiker'.

Foto's (4): Robert Sténuit / GRASP

1952-'54 - Grotduiken bij Han-sur-Lesse. Robert Sténuit is gereed om te duiken.

enige oplossing om deze hindernis te overwinnen, was te duiken. In het permanent overstroomde deel van dit enorm grottencomplex heb ik de allereerste duik van mijn leven gemaakt. Dit was met een Aqualung. Ik maakte destijds deel uit van een team dat, na een op-eenvolging van schachten, een heel net van enorme ondergrondse kamers ontdekte. Deze kamers waren door de natuur prachtig versierd.

Later, in de periode van 1957 tot 1966 keerde ik terug naar deze grotten voor opgravingen in een prehistorische/historische site als deel van een team onder leiding van Marc Jasinski en Prof. M. Mariën van het Belgische 'Musées Royaux d'Art et d'Histoire'.

In 1955 begon ik als beroepsduiker te werken voor de Autonome Duikvereniging te Antwerpen. Later volgden nog een aantal andere inshorebedrijven.

Hippo: Hoe rolde je van grotduiken in de onderwaterarcheologie?

Robert: Rond deze tijd besepte ik dat het vak dat mij aan de universiteit het meest aansprak geschiedenis was. Gelukkig kreeg ik veel uren van dit vak. Het resultaat was eenvoudig: duiken plus geschiedenis is gelijk aan de jacht op de geschiedenis van oude, gezonken schepen.

Mijn jacht op wrakken kreeg bij toeval een zetje toen ik op een verkoopstand voor tweedehandsboeken het boek 'I dive for treasure' van een Amerikaanse auteur, de zogenaamde 'luitenant' Harry Reisenberg in handen kreeg. Zelfs als complete leek was het mij onmiddellijk duidelijk dat het boek pure fictie was. Maar het was wat ik nodig had en ik wist heel goed dat er in de loop der eeuwen in alle wereldzeeën een zeer groot aantal zeer rijk beladen schepen gezonken is.

De auteur Reisenberg had als bijlage aan zijn boek een lijst van vierhonderddrieënzestig fabelachtig rijke, gegarandeerd gezonken schatten bijgevoegd. Het merendeel van deze wrakken heeft natuurlijk nooit bestaan. Dat wist ik. Maar een paar hadden wel bestaan. Dus, op basis van wat ik toen als beginnende en naïeve onderwaterarcheoloog beschouwde als 'mijn onderzoek', heb ik van de wrakken van de galjoenen in de baai van Vigo op deze lijst mijn eerste expeditie doel gemaakt. De voordelen van deze plaats was de gemakkelijke bereikbaarheid over de weg en dat van de complete lading, die bestond uit drie jaar geaccumuleerde productie van Amerika, alleen het goud en het zilver van zijne majesteit ontscheept was. De rest van de officieel geregistreerde lading goud en zilver bevond zich nog steeds in deze Spaanse flota.

In 1702 keerde deze flota geëscorteerd door Franse oorlogsschepen terug naar Spanje en werd in een zeeslag met een Engels-Nederlandse vloot in de pan gehakt. Zo arriveerde in de zomer van 1954 een kleine expeditie, als je dit al een expeditie kon noemen, in de baai voor Galicië. Twee onervaren en zeer jonge Belgische duikers, Jacques Theodor en ik, met drie duikflessen die elke dag bij de plaatselijke 'fabrica de oxígeno' moesten worden gevuld. Ons expeditie-schip was een opvouwbare kajak van rubber. Om een lang verhaal kort te maken: we vonden vier wrakken, maar ze waren allemaal begraven in de modder tot op dekhoogte.

Ik ben begonnen aan onderwaterarcheologie in een tijd dat deze wetenschap nog moest uitgevonden worden. Als duiker moest ik nog

1972 – Wrak van het Amsterdamse Admiraliteitsescorte schip Curaçao, gezonken in 1729 aan de oostkust van het eiland Unst (Shetland). Enkele van de kanonnen van de Curaçao.

1971 – Wrak van de Lastdrager, een 'fluitschip' van de VOC (gezonken in 1653 op het Isle of Yell, Shetland). Een chirurgisch bit, musketkogels, een navigatie-kompas en diverse artefacten uit het wrak van de Lastdrager.

1973 – Wrak van de Royal Navy kotter Sprightly, gezonken in 1777 op de westkust van Guernsey (Kanaaleilanden). Een musket en een Clarkson pistool gevonden op de plaats waar de Sprightly zonk.

1974 – Wrak van de Slot ter Hooge, van de Nederlandse Oost-Indische Compagnie, verloren gegaan in 1724 bij het eiland Porto Santo (Madeira-archipel). Enkele van de gevonden voorwerpen op de plaats van het Slot ter Hooge.

1974 – Werken met een zuignap op de site van Slot ter Hooge. Rechts op de foto, verborgen onder een rots, een kist met zilverstaven gestempeld 'VOC MZ' voor 'Vereenichte Oostindische Compagnie, Zeeland, Middelburg'.

1976 – Wrak van de Witte Leeuw, een VOC 'retourschip', gezonken na explosie op de ankerplaats van St. Helena (Zuid-Atlantische Oceaan) in 1613. De compressor van de expeditie geïnstalleerd in Jamestown Bay (St. Helena eiland).

1976 – Het bovenhalen van één van de bronzen kanonnen van de Witte Leeuw.

1976 – Enkele van de Ming-porseleinen voorwerpen die de explosie van de Witte Leeuw hebben overleefd.

Fotos (8): Robert Sténuit / GRASP

de lange weg naar een deskundige en verantwoordelijke archeoloog afleggen.

Hippo: Van beginnende onderwaterarcheoloog naar de allereerste saturatieduiker. Hoe gebeurde die stap?

Robert: Zoals het toeval me leidde naar het duiken naar wrakken, zo leidde het me ook naar het begin van saturatieduiken. Tijdens mijn twee expedities in Vigo had ik het geluk om daar een vriendelijke collega te ontmoeten; de Amerikaanse uitvinder, wrakzoeker en oceanoloog Edwin Link (nvdr: uitvinder van onder andere de Linktrainer die gebruikt werd bij de opleiding van piloten).

Met Edwin had ik de gelegenheid om op een aantal antieke wrakken in Sicilië te werken en toen stelde hij mij voor om samen met hem iets heel anders te doen: een ongekennde ervaring. Het idee was om niet meer van de oppervlakte naar de bodem te duiken en weer terug, maar om op de bodem van de zee te gaan wonen, leven en werken in een onderwaterhuis. Hierbij blijft het lichaam van de duiker of aquanaut volledig verzadigd met het inert gas.

Als gevolg van deze ontmoeting maakte ik in 1962 in het kader van het 'Man in Sea project' (man-in-zee project), de allereerste verzadigingsduik van zesentwintig uur op tweehonderddertig voet in de baai van Villefranche, in en uit de 'Link Cylinder'. Twee jaar later, voor de Bahama's en met steun van de Amerikaanse marine, verbleef ik samen met Jon Lindbergh achtenveertig uur op vierhonderddertig voet in een op de bodem verankerde opblaasbare onderzeese woning, 'Submersible, Portable, Inflatable Dwelling' of S.P.I.D. genoemd.

Hippo: In je boek 'De diepste dagen' motiveer je je deelname als proefduiker met jouw visie op de menselijke exploitatie van de oceanen ten voordele van de hele mensheid. In 2023 denk ik dat er niet veel bereikt is in de richting van die visie. Ben je het daarmee eens? Waarom niet? Wat vind je daarvan? Zouden we die visie nog kunnen en moeten realiseren?

Robert: Ik nam als testduiker aan dit project deel niet alleen omdat het nog nooit eerder gedaan was, maar ook omdat ik vol illusies dacht dat de technieken van het verzadigingsduiken voor onderwaterarcheologie de deuren naar de diepe wateren zouden openen. Ik had het natuurlijk mis. In eerste instantie omdat de kosten en de technische moeilijkheden om mensen op de bodem van de zee te houden niet in verhouding staan tot het budget voor archeologie en ten tweede omdat, zoals mijn eerste ervaringen in de baai van Vigo hadden aangetoond, het opgraven van wrakken niet alleen een kwestie van in de buurt zijn is, maar vooral een kwestie van het verplaatsen en doorzeven van enkele duizenden kubieke meters modder of zand.

Die grote kosten voor saturatieduiken verhinderen eveneens een duurzame, economische exploitatie van de oceanen. Tenzij we andere technieken ontwikkelen, waardoor mensen op een betaalbare wijze op de zeebodem kunnen verblijven, is de exploitatie ten voordele van de mensheid niet voor morgen.

Toen het mij volkomen duidelijk was dat saturatieduiken mij niet, zoals ik had gehoopt, zou leiden naar het opgraven van zeer diepe

wrakken, nam ik verlof bij het bedrijf Union Carbide waar ik toen werkte. Ik begon, met de financiële steun van de firma Comex uit Marseille, de zoektocht naar het galjoen Girona voor de noordkust van Noord-Ierland, één van de honderddertig schepen van de beroemde Spaanse armada van 1588. Van 1967 tot 1969 haalden wij meer dan twaalfduizend artefacten, waaronder dertienhonderd gouden, zilveren en koperen munten, een honderdtal van de meest vorstelijke juwelen en bronzen kanonnen uit het wrak van de Girona. Deze vondst was vooral een belangrijke steekproef van alles wat het schip op de dag waarop het verging, bevatte.

Die eerste vondst van ons, die ik nog steeds als één van de mooiste ontdekkingen beschouw, deed destijds veel stof opwaaien in de pers en op de televisie. Het was ook het onderwerp van één van mijn vroege boeken. Het resulteerde in het vullen van drie speciaal verbouwde zalen in het Ulster museum in Belfast, om onze ontdekkingen te huisvesten. Het gaf ook aanleiding tot de geboorte van de 'groep voor post-middeleeuws onderwater archeologisch onderzoek', in het Frans 'Groupe de Recherche Archéologique Sous-marine Post-médiévale' (G.R.A.S.P.).

In het Engels betekent het werkwoord 'to grasp' twee verschillende dingen: een voorwerp fysiek vastgrijpen en de informatie die het bevat intellectueel begrijpen. Het beschrijft dus vrij goed wat wij proberen te doen, namelijk tastbare voorwerpen op de bodem van de zee terugvinden met de bedoeling te begrijpen waarom zij destijds aan boord waren en dit historisch te kaderen.

Daarna volgde de ontdekking van tientallen wrakken.

Hippo: Het water kan onvergeeflijk zijn. Waren er momenten waarop je bang was?

Robert: Er moeten zeker momenten geweest zijn waarop ik bang was, maar ik herinner me ze niet meer. Een zin voor avontuur brengt je soms in hachelijke situaties. Echter, mijn ervaringen met grot-duiken – we waren in feite zeer gevaarlijk (onverantwoord?) bezig – leerde me mijn kalmte te bewaren in gevaarlijke situaties. Tevens voel ik me op mijn gemak in het water. Bang zijn is niet slecht, zolang je niet in paniek geraakt.

Hippo: Ga je soms sportduiken voor je plezier?

Robert: Het duiken is voor mij een middel om dingen te ontdekken en om aan archeologie te doen. Ik ga niet voor mijn plezier duiken, maar als ik eenmaal een doel heb dan kan ik wel genieten van het duiken zelf.

Afzonderlijk ben ik minder geïnteresseerd in duiken en geschiedenis, maar de combinatie van de twee is een ander verhaal. Die combinatie is mijn passie.

Hippo: Wat zou je als boodschap willen meegeven aan duikers of mensen die net beginnen met duiken?

Robert: Niet echt. Geniet van het duiken en volg je passie.

Hippocampus: Robert, Marie-Eve, dank jullie wel voor dit gesprek.

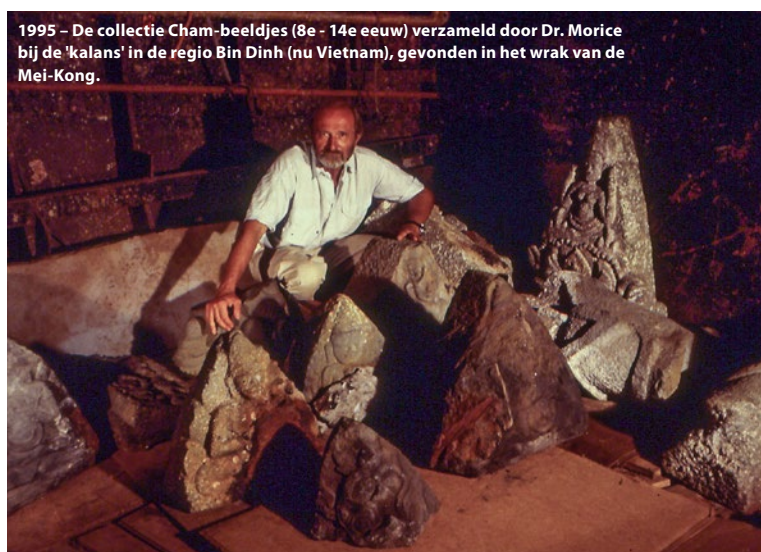

1995 – Wrak van het Messageries Maritimes stoomschip Mei-Kong, verloren gegaan op de Somalische kust in 1887. Prospectie op de plaats van de Mei-Kong.

1999 – Vele Orjule (Kroatië). Samenwerking met de Afdeling Onderwaterarcheologie, Ministerie van Cultuur van Zagreb, op de site van de Apoxyomene, bij toeval ontdekt door de Belgische duiker René Wouters (levensgroot Grieks bronzen beeld uit de 4e eeuw voor Christus). Het beeld in het water, bedekt met sponzen en mariene concretionen.

Foto's (10): Robert Stenuit / GRASP

1995 – De collectie Cham-beeldjes (8e – 14e eeuw) verzameld door Dr. Morice bij de 'kalans' in de regio Bin Dinh (nu Vietnam), gevonden in het wrak van de Mei-Kong.

1984 – Het ondersteuningsschip van de expeditie op het wrak van de Winterton van de Oost-Indische Compagnie, gezonken in 1792 op de westkust van Madagaskar.

1964 – In de SPID.

1974 – Een groot deel van de lading van het wrak van de Slot ter Hooge werd in de jaren na de schipbreuk geborgen door de beroemde 'zilvertvisser' John Lethbridge, met behulp van een door hemzelf uitgevonden duikton. Robert Sténuit liet dit vat precies volgens de plannen van die tijd namaken en demonstreerde de doeltreffendheid ervan nadat hij het op 10 meter diepte had getest.

1962 – Man-in-Sea project. Berging in de cilinder van Edwin Link, tijdens de operatie 'Man-in-Sea' in de baai van Villefranche (Frankrijk). 26 uur in verzadiging op 60 meter diepte.

nabeschouwingen

Op het einde van ons gesprek, vraag ik hem mijn exemplaar van het boek 'The Deepest Days' te signeren. Aarzelend accepteert hij mij verzoek door zijn bescheidenheid niet goed begrijpend waarom ik dit vraag.

Met een gevoel van melancholie, een heleboel blaadjes met notities en vragen in het Frans in de handen en een pak extra informatie neem ik afscheid van deze Belgische duikpionier. Door de moeilijke communicatie was dit mijn moeilijkste interview ooit, maar ieder minuut was het waard. Robert begreep niet waarom ik naar hem opkeek en ik begreep niet hoe hij met zo'n levenswandel zo bescheiden kon blijven. Ik wandel terug naar de auto vastberaden een artikel te schrijven die eer doet aan deze eerste saturatieduiker en belangrijk onderwaterarcheoloog. Hopelijk heb ik bij deze mijn intenties waargemaakt. ■

PATRICK VAN HOESERLANDE

Un fragment d'un livre d'étiquette, après traitement au laboratoire de conservation du British Museum.

Een fragment van een 'etikettenboek' uit het wrak van de Curaçao (na restauratie).

Het levensgroot Grieks bronzen beeld na de restauratie.

Enkele juwelen uit het Girona wrak.

Op Wikipedia vind je meer info over Robert Sténuit:

https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Sténuit